

17 May'23

**Xavier
Díaz-Latorre**

Protestant Chapel

Xavier Díaz-Latorre,

guitare baroque · barokgitaar, vihuela

Fantasías, Diferencias & Danças del Siglo de Oro

Francisco Guerau

1659–1722

Marionas

extr. · uit *Poema harmónico* (1694)

Luys de Narváez

ca.1500–ca.1550

Fantasia por el cuarto tono

Diferencias sobre “O Gloriosa Domina”

extr. · uit *Los libros
del Delphin de música* (1538)

Gaspar Sanz

1640–1710

Pavana al ayre español, *cinco partidas con
muchu novedad*

Xácara

Passeos por el cuarto tono, *y una giga al
vuelo por el mismo punto, improvisación*

Tarantella, *improvisación*

extr. · uit *Instrucción de música para la
guitarra española* (1697)

Luys de Narváez

ca.1500–ca.1550

Fantasia por el primer tono

Cuatro diferencias sobre “Guárdame las vacas”

Tres diferencias sobre “Guárdame las vacas”, *por otra parte*

La Canción del Emperador, d’après · naar

Josquin Desprez, *Mille regretz*

extr. · uit *Los libros del Delphin de música* (1538)

Santiago de Murcia

1673–1739

Los Ymposibles

Cumbées

extr. · uit *Códice Saldivar*

Gaspar Sanz

1640–1710

Xácara, diez y seis diferencias y algunas dellas con estilo de Campanelas

Rugero y Paradetas, *improvisación*

extr. · uit *Instrucción de música para la guitarra española* (1697)

Durée : 1h15 · Duur: 1.15 uur

Concert sans pause · Concert zonder pauze

BACK

Instruments · Instrumenten

Guitare à 5 chœurs, cordes en boyau ·
Gitaar met 5 koren, darmsnaren,
Julio Castaños 2007.

Vihuela à 6 chœurs, cordes en boyau ·
Vihuela met 6 koren, darmsnaren,
Carlos González 2016.

Danses du Siècle d'or espagnol

Les œuvres des compositeurs du Siècle d'or espagnol sont rarement mises sous le feu des projecteurs. Guitariste natif de Barcelone, Xavier Díaz-Latorre rend justice à ce précieux répertoire que représentent à merveille les musiques raffinées, délicates et d'une beauté unique de Luys de Narváez, Santiago de Murcia et Francisco Guerau. Laissez-vous envoûter par les arpèges de Xavier Díaz-Latorre, joués avec une virtuosité égale sur sa guitare ou sa vihuela – instrument à cordes en forme de huit très populaire à la Renaissance pendant près d'un demi-siècle.

Luys de Narváez

Los seys libros del delphin de musica

Pratiquement toute la musique composée par Luys de Narváez (né à Granada, actif de 1526 à 1549), nous est parvenue dans *Los seys libros del delphin de musica* (Valladolid, 1538). Ce dauphin de la musique est celui qui a sauvé Arion de la noyade. Après avoir amassé une belle fortune, Arion rentrait chez lui quand des pirates décidèrent de le jeter à la mer afin de garder ses richesses. Arion demande alors que son dernier vœu soit exaucé : il souhaite chanter en s'accompagnant. Un dauphin qui passait par là est enchanté de la musique d'Arion et le prend alors sur son dos pour le déposer à bon port en sécurité.

Le recueil est le premier à présenter des pièces identifiées comme *diferencias* (variations dans la musique espagnole du 16e siècle). Les *diferencias* sur le plain-chant *O gloriosa domina* et les sept variations sur *Guárdame las vacas*, version espagnole de la *romanesca* et du *passamezzo antico*, sont parmi les plus influentes.

Formule mélodico-harmonique utilisée pour chanter la poésie ou comme le thème de variations, la *romanesca* reste plutôt un cadre flexible. Dans les collections espagnoles de musique instrumentale du 16e siècle, la *romanesca* est souvent associée au texte de *Guárdame las vacas*, la première ligne d'un *villancico* de Cristóbal de Castillejo : *Guárdame las vacas, carillejo y besarte he ; si no, bésame tú a mí, que yo te las guardaré* (Garde-moi mes vaches, mon cher, et je t'embrasserai ; sinon, embrasse-moi et je garderai les tiennes).

Los seys libros del delphín de musica contiennent également quatorze *fantasias*, dont au moins une dans chacun des huit modes ecclésiastiques*. Pour Luys de Milán, *fantasia* désigne une composition instrumentale dont la forme et l'invention découlent « uniquement de la fantaisie et de l'habileté de son auteur ». La musique de Narváez, réputé en improvisateur hors pair, a en effet un caractère très improvisé. Notons que sa version de *Mille regrez* de Josquin, connue comme « *La Canción del Emperador* », était vraisemblablement une des chansons préférées de Charles Quint.

Narváez est le premier compositeur pour vihuela à travailler dans les années 1530 selon le nouveau

style italien pour luth. Dans *Los seys libros del delphín de musica* la musique pour vihuela solo est notée dans une tablature similaire à celle des sources italiennes pour le luth. Malgré l'énorme importance du répertoire pour vihuela, ainsi que de son influence culturelle dans l'Espagne du 16e siècle, on ne trouve de nos jours que quelques exemplaires de cet instrument, exemplaires qui se comptent encore sur les doigts d'une main. Ils sont tous de tailles diverses et ont chacun un système d'accord différent.

Gaspar Sanz

Instrucción de música para la guitarra española

Des sources iconographiques montrent des **guitares à cinq chœurs** depuis au moins la fin du 15e siècle, en particulier en Italie. C'est en Italie en effet que son répertoire s'est d'abord développé. Avec ses systèmes d'accordage uniques, la guitare à cinq chœurs explore un langage très différent de celui du luth et de tout autre instrument à cordes pincées.

La source la plus importante de musique pour guitare dans l'Espagne du 17e siècle est *l'Instrucción de música para la guitarra española* de Gaspar Sanz, née à Calanda, en Aragon vers le milieu du 17e siècle et décédée au début du 18e. Sanz publie son recueil cinq ans après avoir tenté en vain d'obtenir le poste de professeur de musique de l'Université de Salamanca. Très influencée par l'Italie, son *Instrucción* jette un pont entre la musique italienne et espagnole.

La plupart de ses nonante pièces sont basées sur des danses, typiques du style baroque espagnol, dont Xavier Días-Latorre joue ici quelques-unes :

- La **pavana**, danse de Cour d'origine italienne, plutôt lente, dont les centaines d'exemples figurent parmi les compositions les plus inventives de la fin de la Renaissance.
- La **jácaras**, danse utilisée pour divertir le public du théâtre pendant les entractes ou à la fin des représentations. Appartenant à la classe de « *bailes* », très sensuelle, elle se danse avec des castagnettes.
- La **tarantella**, danse folklorique du sud de l'Italie, tire son nom de *Taranto*. C'est une sorte de danse nuptiale mimée, exécutée par un couple entouré d'un cercle d'autres, accompagnée de castagnettes et de tambourins, alternant les modes majeur et mineur et augmentant progressivement la vitesse.

La popularité du livre de Sanz a donné origine à d'autres recueils, comme ceux de Santiago de Murcia et de Francisco Guerau.

Francisco Guerau *Poema harmónico*

Le ***Poema harmónico compuesto de varias cifras por el temple de le guitarra española*** (Madrid, 1694) de Francisco Guerau (Palma de Mallorca, 1649 – Madrid, 1722) comprend vingt-sept pièces, essentiellement des variations. Attaché à la Chapelle Royale, son style sobre, faisant usage du *punteado*, est très influencé par la polyphonie vocale de la liturgie catholique. La plupart des variations sont des *passacalles*, mais on y trouve aussi d'autres danses typiquement espagnoles, telles que la *marionas*, dont le nom pourrait faire référence aux marins, et devenue l'une des danses préférées des productions théâtrales baroques espagnoles.

Santiago de Murcia *Códice Saldivar*

La musique de Guerau était très appréciée de son élève Santiago de Murcia (Madrid 1673 –1739). Le ***Códice Saldivar*** de Murcia contient les premières sources du *fandango*, de la *jota* et de la *seguidilla*. Il fut acheté dans les années 1940 au Mexique par le musicologue Gabriel Saldivar, de qui il porte le nom.

On dit que le ***Los Ymposibles*** fait référence à l'amour entre une religieuse et un prisonnier du Mexique. Les paroles du poème, évoquant cet amour impossible, sont chantées sur le schéma d'une *romanesca*.

La **Cumbées** est un autre exemple de danse typique du baroque espagnol. D'origine africaine, arrivée du Nouveau Monde en Espagne, elle est y bannie par l'Inquisition.

Ces deux instruments, la guitare baroque à cinq chœurs et la vihuela, sont en effet les grands témoins d'un répertoire très populaire et improvisé qui devient « savant » lorsqu'il est noté. D'où l'énorme part d'improvisation du programme choisi par Xavier Díaz-Latorre, qui rallongera ou raccourcira ses improvisations au gré de l'énergie du moment.

Luciane Beduschi

* Les huit modes ecclésiastiques, empruntés à la musique byzantine, constituent à l'origine le système de classification des modes du chant grégorien.

Toelichting

Dansen uit de Spaanse Gouden Eeuw

Het werk van componisten uit de Spaanse Gouden Eeuw wordt zelden voor het voetlicht gebracht, maar de in Barcelona geboren Xavier Díaz-Latorre bewijst de wereld ongelijk. De muziek van onder meer Luys de Narváez, Santiago de Murcia en Francisco Guerau is fijnbesnaard en uiterst delicaat, maar van een quasi onovertroffen schoonheid. Laat je betoveren door Díaz-Latorre, want zowel op gitaar als op vilhuela – een achtvormig snaarinstrument dat tijdens de renaissance gedurende een halve eeuw bijzonder populair was – kent de muzikant zijn gelijke niet.

Luys de Narváez

Los seys libros del delphín de musica

Bijna alle bewaard gebleven muziek van Luys de Narváez (geboren in Granada, werkzaam van 1526 tot 1549) is terug te vinden in zijn *Los seys libros del delphín de musica* (Valladolid, 1538). De ‘dolfijn van de muziek’ waarnaar in de titel wordt verwezen, redde ooit Arion van de verdrinkingsdood. Na een aardig fortuin te hebben vergaard, keerde Arion huiswaarts toen piraten beslisten hem in zee te gooien en zijn rijkdom voor zich te houden. Arion vroeg dat zijn laatste wens zou worden vervuld, namelijk te mogen zingen, zichzelf begeleidend. Een dolfijn die voorbij zwom werd betoverd door de

muziek van Arion, nam hem op zijn rug en zette hem veilig aan wal.

De bundel is de eerste ooit met stukken die *diferencias* worden genoemd (variaties in de Spaanse muziek van de 16de eeuw). De *diferencias* op de gregoriaanse melodie *O gloriosa domina* en de zeven variaties op *Guárdame las vacas* – de Spaanse versie van de *romanesca* en het *passamezzo antico* – behoren tot de meest toonaangevende.

De *romanesca*, een melodisch–harmonische formule die gebruikt werd om poëzie te zingen of als thema diende van variaties, is een stramien dat eerder flexibel bleef. In de 16de–eeuwse Spaanse verzamelingen van instrumentale muziek werd de *romanesca* vaak gelinkt aan de tekst van *Guárdame las vacas*, de eerste regel van een *villancico* van Cristóbal de Castillejo: *Guárdame las vacas, carillejo y besarte he; si no, bésame tú a mí, que yo te las guardaré* (Hoed de koeien voor mij, mijn beste, en ik zal je omhelzen; zo niet, omhels mij en ik zal de jouwe hoeden).

Los seys libros del delphín de musica bevatten ook veertien *fantasias*, waarvan minstens één in elk van de acht kerkmodi* staat. Voor Luys de Milán is de *fantasia* een instrumentale compositie waarvan de vorm en de vindingrijkheid enkel het gevolg zijn van “de fantasie en de behendigheid van zijn schepper”. De muziek van Narváez, bekend als een buitengewone improvisator, heeft inderdaad een zeer improvisatorisch karakter. Merken we voorts op dat zijn versie van *Mille regrez* van Josquin, bekend onder de titel *La Canción del Emperador*,

blijkbaar een van meest geliefde liederen van Keizer Karel was.

Narváez is de eerste componist voor de vihuela die in de jaren 1530 volgens de nieuwe Italiaanse luitstijl werkte. In *Los seys libros del delphín de musica* is zijn muziek voor vihuela solo geschreven in een tabulatuur die vergelijkbaar is met die in de Italiaanse bronnen voor luit. Ondanks het belang van het repertoire voor vihuela en de culturele invloed ervan in het 16de-eeuwse Spanje, zijn slechts enkele exemplaren van het instrument bewaard gebleven, die je op één hand kunt tellen. Ze verschillen allemaal qua grootte en gebruiken elk een verschillend systeem van stemmen.

Gaspar Sanz

Instrucción de música para la guitarra española

In iconografische bronnen kun je minstens vanaf het einde van de 15de eeuw **vijfkorige gitaren** zien, vooral in Italië, waar het repertoire voor dit instrument voor het eerst tot ontwikkeling kwam. Met zijn unieke systemen om te stemmen, verkende de vijfkorige gitaar een muziektaal die in hoge mate verschilt van de luit en van elk ander tokkelinstrument.

De belangrijkste bron voor gitaarmuziek in het 17de-eeuwse Spanje is de *Instrucción de música para la guitarra española* van Gaspar Sanz. Deze figuur werd geboren in Calanda in Aragon rond het midden van de 17de eeuw en overleed begin 18de eeuw. Sanz publiceerde zijn bundel vijf jaar nadat hij vergeefs had gedongen naar de betrekking

van professor muziek aan de Universiteit van Salamanca. Hij was sterk beïnvloed door Italië, en zijn muziek slaat dan ook een brug tussen de Italiaanse en de Spaanse muziek.

Het merendeel van de negentig stukken zijn gebaseerd op dansen die typerend zijn voor de Spaanse barokstijl. Xavier Díaz-Latorre zal er enkele vertolken:

- De **pavana**, een hofdans van Italiaanse origine die eerder traag wordt gespeeld en waarvan de honderden voorbeelden tot de meest inventieve composities uit de late renaissance behoren.
- De **jácaras**, een dans die gebruikt werd om het theaterpubliek te verstrooien tijdens de pauzes of op het einde van de voorstelling. Ze behoort tot de categorie van 'bailes', klinkt zeer sensueel en wordt met castagnetten gedanst.
- De **tarantella**, een folkloristische dans uit Zuid-Italië met een naam die verwijst naar de stad *Taranto*. Het is een soort gemimeerde huwelijksdans die door een koppel wordt uitgevoerd, waarrond andere koppels dansen; ze wordt begeleid door castagnetten en tamboerijnen, waarbij er afwisselend in majeur en mineur toonaarden wordt gespeeld en de snelheid geleidelijk wordt opgedreven.

De populariteit van de *Instrucción* van Sanz lag aan de basis van andere bundels, zoals die van Santiago de Murcia en Francisco Guerau.

Francisco Guerau *Poema harmónico*

Het ***Poema harmónico compuesto de varias cifras por el temple de le guitarra española*** (Madrid, 1694) van Francisco Guerau (Palma de Mallorca, 1649 – Madrid, 1722) bevat zeventwintig stukken, voornamelijk variaties. Guerau, die verbonden was aan de Koninklijke Kapel, hanteert een sobere stijl die gebruikmaakt van het *punteado* en die sterk beïnvloed is door de vocale polyfonie uit de katholieke liturgie. De meeste variaties zijn *passacalles*, maar je treft ook typisch Spaanse dansen aan, zoals de *marionas*. De naam van deze dans zou kunnen verwijzen naar matrozen. Hij is een van de meest geliefde dansen geworden in Spaanse barokke theaterproducties.

Santiago de Murcia *Códice Saldivar*

De muziek van Guerau kon op veel bijval rekenen bij zijn leerling Santiago de Murcia (Madrid 1673 – 1739). De ***Códice Saldivar*** van Murcia bevat de eerste bronnen van de *fandango*, de *jota* en de *seguidilla*. Het was musicoloog Gabriel Saldivar die in de jaren 1940 in Mexico de bundel aankocht, naar wie hij vernoemd is.

Men beweert dat ***Los Ymposibles*** verwijst naar de liefde tussen een kloosterzuster en een Mexicaanse gevangene. De woorden van het gedicht, die deze onmogelijke liefde uitdrukken, worden op het schema van een *romanesca* gezongen.

De **Cumbées** is nog zo'n voorbeeld van een typische dans uit de Spaanse barok. Hij is van Afrikaanse origine en kwam via de Nieuwe Wereld in Spanje terecht, waar hij door de Inquisitie werd uitgebannen.

De vijfkorige barokgitaar en de vihuela zijn belangrijke getuigen van een bijzonder populair en geïmproviseerd repertoire dat, eenmaal in noten neergeschreven, 'kunstmuziek' werd. Dit verklaart het grote aandeel van de improvisaties in het programma van Xavier Díaz-Latorre, die naargelang de energie op het moment zelf, zijn improvisaties zal verlengen of inkorten.

Luciane Beduschi
Vertaald door Xavier Verbeke

* De acht kerkmodi zijn ontleend aan de Byzantijnse muziek en vormen de basis van de ordening van de modi in de gregoriaanse zang.

Xavier Díaz-Latorre, guitare baroque · barokgitaar, vihuela

Xavier Díaz-Latorre © Sara Guastevi.

FR Né à Barcelone en 1968, Xavier Díaz-Latorre a étudié la guitare auprès d'Oscar Ghiglia à la Musikhochschule de Bâle, puis le luth avec Hopkinson Smith à la Schola Cantorum Basiliensis. Outre en récital, Xavier Díaz-Latorre se produit régulièrement dans des productions d'opéra baroque. Il dirige son propre ensemble vocal et instrumental, Laberintos Ingeniosos, spécialisé dans l'interprétation de la musique de l'âge d'or espagnol. Il est aussi membre d'ensembles renommés (Helspèrion XXI, La Capella Reial de Catalunya et Le Concert de Nations), et est

l'invité d'autres groupes prestigieux. Il prend part à de nombreux festivals internationaux en Europe, aux États-Unis, en Amérique du Sud et en Corée du Sud. Ses disques sortis chez Zig-Zag Territoires, Alia Vox ou Deutsche Harmonia Mundi, et consacrés notamment aux compositeurs du programme de ce soir, ont suscité les éloges de la critique. Il enseigne le luth, la basse continue et la musique de chambre à l'Escola Superior de Música de Catalunya et au Koninklijk Conservatorium Brussel.

^{NL} Xavier Díaz-Latorre werd in 1968 in Barcelona geboren en studeerde gitaar bij Oscar Ghiglia aan de Musikhochschule Basel en luit bij Hopkinson Smith aan de Schola Cantorum Basiliensis. Naast recitals treedt Xavier Díaz-Latorre regelmatig op in barokoperaproducties. Hij leidt zijn eigen vocale en instrumentale ensemble, Laberintos Ingeniosos, dat gespecialiseerd is in de interpretatie van muziek uit de Spaanse Gouden Eeuw. Hij is ook lid van gerenommeerde ensembles (Hesperion XXI, La Capella Reial de Catalunya en Le Concert de Nations) en was te gast bij andere prestigieuze groepen. Hij neemt deel aan talrijke internationale festivals in Europa, de Verenigde Staten, Zuid-Amerika en Zuid-Korea. Zijn opnames op de labels Zig-Zag Territoires, Alia Vox en Deutsche Harmonia Mundi zijn lovend ontvangen. Hij doceert luit, basso continuo en kamermuziek aan de Escola Superior de Música de Catalunya en het Koninklijk Conservatorium Brussel.

Subscriptions Music Season '23-'24

1 abonnement = 25%

de réduction sur le prix total des tickets ·
korting op de totale prijs van de tickets

- ✓ Orchestres internationaux · Internationale orkesten
 - ✓ Orchestres baroques · Barokorkesten
 - ✓ Grand vocal · Vocale grandeur
 - ✓ Récital 1
 - ✓ Récital 2
 - ✓ Mahler: The Symphonies

Info & booking: bozar.be

FESTIVAL

midis

MINIMES

CONSERVATOIRE ROYAL
KONINKLIJK CONSERVATORIUM
+
NOTRE-DAME DES VICTOIRES AU SABLON
ONZE-LIEVE-VROUW TER ZEGE OP DE ZAVEL

BRUSSELS

**the summer
music festival**

03.07 – 31.08 2023

concert 12:15

Editeur responsable / Verantwoordelijke: Opus 3, Square Larousse 16 1190 Bruxelles. Photo Bridgeman.

Bozar remercie ses mécènes, partenaires publics, culturels, institutionnels et structurels, fondations et partenaires médiatiques pour leur précieux soutien.

Bozar dankt zijn mecenassen, publieke, culturele, institutionele en structurele partners, stichtingen en mediapartners voor hun steun.

Réalisation du programme · Opmaak van het programmaboekje

Coordination · Coördinatie

Luc Vermeulen

Rédaction · Redactie

Luciane Beduschi, Maarten Sterckx, Luc vermeulen

Traduction · Vertaling

Xavier Verbeke

Graphic Design

Koenraad Impens